

A REPORT-IRODALOM BESZERZÉSE, FELDOLGOZÁSA ÉS TÁROLÁSA A KÖZPONTI FIZIKAI KUTATÓ INTÉZET KÖNYVTÁRÁBAN

Farkas Istvánné

Központi Fizikai Kutató Intézet

BEVEZETÉS

Korunkat a tudományos és technikai forradalom korának szokták nevezni, s e forradalmi korszak kísérőjelenségei számos problémát vetnek fel a könyvtár és tájékoztatás vonalán. E problémák egyike a nem hagyományos kiadványfajták könyvtári kezelése. A váltakozó formában és ugrásszerűen növekvő mennyiségben megjelenő nem hagyományos dokumentumok jelentős részét képezik a reportok.

A report - kutatási jelentés - mint dokumentumfajta - a második világháború alatt jött létre. Ez időszakban megsokasodtak a haditechnikai kutatások, s a kutatási eredményeket nem lehetett a folyóiratokban közölni, részint titkos minőségük miatt, részint pedig azért, mert a folyóirat mint hírközlő eszköz lassúnak bizonyult. Az új műfaj, a report, nem szűnt meg a háború befejezésével, különösen az amerikai kutatóintézetek alkalmazták elterjedten tudományos publikációik formájául. Később egyre több ilyen publikáció vesztette el titkos minőségét és a Nuclear Science Abstracts című referálólap már 1948-ban referálja az amerikai - nem titkos - report-irodalmat.

Az azóta eltelt időben a tudomány és ezen belül a természettudományok további rohamos fejlődése, a kutatók számának ugrásszerű növekedése a publikációk számának egyre rövidebb időközökben történő megkétszereződését vonta maga után, az egyes tudományos célkitűzések mielőbbi elérésére irányuló verseny pedig megköveteli az információto-vábbítás gyorsaságának fokozását. Elterjedt és rendszeressé vált a report-irodalom kiadása éppen azért, mert kiadási körülményei lehetővé teszik, hogy gyorsaságban minden más kiadványtípust megelőzzön, bár vitathatatlan, hogy a reportok a gyorsaság előnye mellett magukban hordozzák a stiláris igénytelenség és a nem kellően ellenőrzött információk közzelésének veszélyét. A nagy kutatóközpontok, mint a US AEC /U.S. Atomic Energy Commission = az Egyesült Államok Atomenergia

Bizottsága/, az OIJI /Ob"edinennuj Insztitut Jadernuh Iszszledovani j Dubna = Egyesített Atomkutató Intézet, Dubna/, a CERN /Centre Européenne pour la Recherche Nucléaire = Európai Atomkutató Központ/, az EURATOM /European Atomic Energy Community = Európai Atomenergia Közösség/, csakúgy mint az egyes kutatóintézetek, egyetemek, sőt iparvállalati kutatórészlegek rendszeresen megjelentetik speciális jellel ellátott, számozott reportjaikat. A gyors megjelentést leggyakrabban házi sokszorosító üzemek biztosítják.

A reportok tartalmukban igen változatosak, lehetnek egy-egy kutatás folyamatáról vagy eredményéről beszámoló monográfiák, konferencia, kongresszus, szimpózium, nyári iskola anyagáról készült cikkgyűjtemények, általános és fejlesztési beszámolók, computeres programok, táblázatok, bibliográfiák, disszertációk stb. Pontosságukat bizonyítja, hogy ma már a speciálisan report-irodalmat referáló lapokon kívül a legjelentősebb referálólapok, mint a Chemical Abstracts, Referativnij Zsurnal, Science Abstracts is rendszeresen referálják a reportokat. Több nyugati országban, így az Egyesült Államokban, Angliában, Franciaországban központi report könyvtárak, tájékoztató szolgálatok foglalkoznak a report-irodalom feltáráásával, az IAEA /International Atomic Energy Agency = Nemzetközi Atomenergia Ügynökség/ bécsi központja az atomenergia területén létesített teljességre törekvő report könyvtárat és különféle referáló szolgáltatásokat.

Magyarországon néhány könyvtár ugyan már foglalkozik a report-irodalom gyűjtésével, de a reportok beszerzésében, feldolgozásában egységesen kialakult gyakorlat még nincs. Cikkünk a Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtára report-gyűjteményének kialakulásáról és működéséről számol be és azokról a tapasztalatokról, amelyeket a 33 000 egységet meghaladó gyűjtemény létesítése során szereztünk.

BESZERZÉS

A nem hagyományos jelleg már a report-irodalom beszerzésénél jelentkezik. A reportok túlnyomó többsége kereskedelmi forgalomban nem kapható, a kiadók, amelyek maguk a kutatást végző állami vagy félig állami támogatással működő intézmények, minisztériumok, egyetemi kutatóhelyek, iparvállalati kutatórészlegek, maguk osztják szét kiadványaikat olyan intézmények között, amelyek érdekelve lehetnek a kutatott téma megismerésében, felhasználásában. Az Egyesült Államokban és Angliában foglalkoznak ugyan intézményesen reportok kiadásával és ezeket pénzért árusítják is, de 1959-ben, amikor a reportok gyűjtését megkezdjük, ezeknek a beszerzése a KULTURA vállalatnál keresztül teljesen lehetetlen volt. Amikor végül a beszerzési módot megtaláltuk, jelentkeztek az anyagi nehézségek. Az 1962-1966-os években könyv devizakeretünk jelentős részét kellett reportok beszerzésére felhasználni. Ráadásul kénytelenek voltunk olyan reportokat is átvenni, amelyek témájuknál fogva nem voltak érdekesek az Intézet szempontjából. Kerestük tehát a módot ennek megváltoztatására, így bontakozott ki lassanként a mai beszerzési forma.

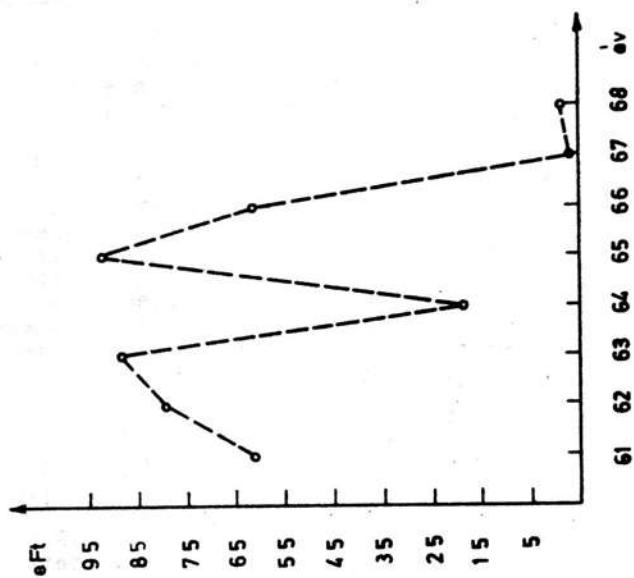
A KFKI könyvtárába beérkező reportok száma évi 3-4000 darab között váltakozik. Csaknem az összes kiadvány széles körű nemzetközi kapcsolatok, csere utján érkezik. Pénzért ma már csak egyes angol /Harwell/ reportokat veszünk meg és a mikrofilmlap formájában beérkező anyagot. Nemzetközi kapcsolatainkat az évek folyamán fokozatosan alakítottuk ki. A kapcsolatok felvétele eleinte nem tervszerűen folyt, külföldön járt kutatóink javaslatára kezdtünk levelezni egy-egy kutatóhellyel és ajánlottuk fel saját kiadványainkat csereanyagként. Kapcsolataink száma egyre nőtt, 1968 végén már 135 külföldi kutatóintézetrel folytattunk rendszeres kiadványcserét. 1969 elején a világ tudományos intézményeit felmérő irodalom alapján listát állítottunk össze azokról a kutatóhelyekről, ahol hasonló jellegű kutatások folynak, mint Intézetünkben, és ennek a címjegyzéknek az alapján összeállítottuk a címlistákat. Így a kapcsolatok felvétele ma már 350 cserepartnerrel tervszerűen folyik.

Az 1. és 2. ábrán közölt grafikonok mutatják az állomány mennyiségi növekedését és ennek költségkihatását 1960-tól kezdődően. A mennyiségi kiugrásokat 1964-1965-ben a régebbi években innen-onnan érkező anyag visszamenőleges feldolgozása okozta, 1967-ben pedig az MTA Könyvtára nemzetközi cserezolgáltatástól megkaptuk további gyűjtésre az Intézetet érdeklő reportokat. A költségfelhasználásról készített grafikon feltűnteti, hogy 1967-től kezdődően minimális a reportok beszerzésével kapcsolatos kiadás.

Csereanyagként kezdetben a KFKI Közlemények-et, az Intézet két-havonta megjelenő, angol és orosz nyelvű összefoglalóval ellátott magyar nyelvű tudományos folyóiratát küldtük meg. Később előnyünkre szolgált az a körülmény, hogy a Központi Fizikai Kutató Intézetben a könyvtár és kiadói részleg egy közös szervezeti formában, mint Könyvtár és Kiadói Osztály egyesült és kiadási tevékenységünkkel elősegítettük cserekapcsolataink kiterjesztését. Pontosabban: számozott reportok formájában, idegen nyelvre fordítva kiadjuk az intézeti kutatók publikációit és évente List of publications címmel angol nyelvű jegyzéket adunk ki munkatársaink bárhol megjelent publikációjáról. Ma már ezeket a kiadványokat is megküldjük cserepartnereinknek.

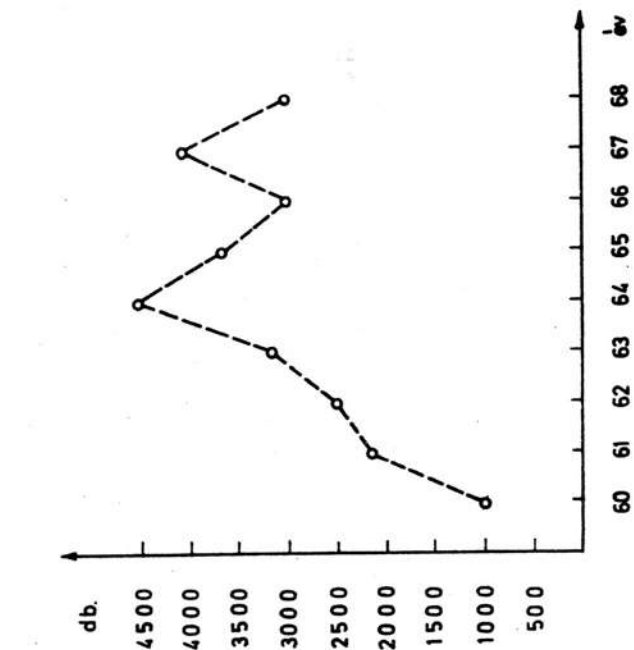
A folyamatosan érkező csereanyagokon kívül a kutatók kívánságára beszerezzük a KFKI könyvtárában nem található reportokat is. Ezeket a kutatók irodalmi hivatkozások, referálólapok és az egyes intézményektől érkezett és megtekintésre kirakott listái alapján kéri. Ezeket az egyes reportokat vagy a kiadó intézménytől kérjük be és az esetek túlnyomó többségében meg is kapjuk ezeket, vagy - ez különösen a pénzért árusított reportok esetében történik - igénybe vesszük az NLL /National Lending Library = Országos Kölcsonzó Könyvtár/ és az IAEA /International Atomic Energy Agency = Nemzetközi Atomenergia Ügynökség/ fotokópia szolgálatát. Mindkettő megfelelő számú "coupon" - értékbélyeg - megküldése ellenében két héten belül megküldi a kért anyagot.

Néhány szót az értékbélyegekről. Mintegy három évvel ezelőtt a National Lending Library fotokópia szolgálatának hirdetése alapján vásároltuk az első coupon-füzeteket. Egy 20 értékbélyeget tartalmazó füzet ára 5 £. A 3. ábra a National Lending Library fotokópia szolgálatának díjszabásait tünteti fel.

1. ábra

A report-irodalom mennyiségi növekedése

2. ábra

A beszerzésre fordított összegek évenkénti megoszlása

Number of Pages	Coupons required		
	Xerox copy	Microfiche Enlargement	35mm. Microfilm
1-10	1	1	1
11-20	2	2	1
21-30	3	3	2
31-40	4	4	2
For each additional number up to 10 pages	1	1	-
For each additional number up to 20 pages	-	-	1
<i>1 coupon is required for each complete report on duplicate microfiche</i>			

3. ábra

Az NLL díjszabása

Az IAEA fotokópia szolgálata közel két éve indult, a coupon-füzet ellenértékét az IAEA-nek a Külkereskedelmi Banknál lévő számlája javára kell befizetni. Díjszabása hasonló a National Lending Library árához. Mindkét szolgáltatás gyorsan és pontosan dolgozik. Az anyagot nagy valószínűséggel megkapjuk. Ha a szükségesnél több bélyeget küldünk, vagy az anyagot nem tudják szolgáltatni, a couponokat visszaküldik. 1968-ban 74 alkalommal kértünk anyagot, amelyet 52 esetben tudtak teljesíteni, 1969-ben a feladott 158 kéresemből 136 érkezett meg. Tekintettel arra, hogy mind a National Lending Library, mind az IAEA bécsi könyvtára teljességre való törekvéssel gyűjti az Intézetünket érdeklő report-irodalmat, az időközben jelentkező hasonló, tengerentuli reprográfiai szolgáltatásokat nem is vettük igénybe.

PELDOLGOZÁS

A reportokat külön leltárkönyvben tartjuk nyilván. Az egy helyről érkezett anyagot lehetőség szerint egymás után leltározzuk. A leltárkönyvbe a következő adatokat vezetjük be: leltári szám /ez egyben a raktári jelzet is/, érkezés dátuma, reportjelzet, szerző, cím, érték. Az ajándékba vagy cserébe érkező reportokat becsült árral

vesszük állományba. Ezután következnek a reportok szakjelzettel való ellátása. Sok intézmény már szakjelzettel ellátott reportot ad ki. Mi a szakcsoportok megalkotásánál a US AEC reportoknál alkalmazott szak szerinti felosztást vettük alapul, részletesebb bontást csak az Intézet profiljának megfelelő területeken alkalmaztunk. Szakozás után a reportok címfelvételezése a 4. ábrán látható minta szerint következik:

Kiadó intézmény
/feloldása: High Energy Physics
Laboratory Stanford
University/

Szakjelzet
/feloldása: részecske-
detektálás/

HEPL-599	UC:34/7
HOFSTADTER, R.	
Total absorption detectors for high and super-high energy physics. March 1969.	
41 p.	
TK 31.163	

KFKI raktári
jelzet

4. ábra
Címfelvétel

Minden műről egy címléírás készül, fehér kartonra. Ezekről készül megfelelő elrendezés után a negyedévenként kiadott szakosított Report Jegyzék, majd xerox felvétel után ugyanez a karton kerül lerakásra a reportjelzet és szám szerint rendezett cédulakatalógusba. A reportokról készült cédulakatalógust azért rendezzük reportjelzet szerinti betűrendbe, mert az irodalmi hivatkozások így tüntetik fel a reportokat. A katalógusban minden új reportjelzet előtt választólap emeli ki a betűjelet; ezen szerepel a jelzet feloldása, tehát a kiadó intézmény neve és pontos címe. Ez a katalógus jó szolgálatot tesz kutatóinknak egy-egy külföldi kiküldetés előtt, mert így intézetként átfogó képet kaphatnak az ott folyó munkáról. A negyedévenként kiadott szakosított Report Jegyzék /5. és 6. ábra/ kitűnően helyettesíti a szakkatalógust.

A mellékelt tartalomjegyzék képet ad arról, milyen szakterületekkel foglalkozó reportok találhatóak a KFKI Report Könyvtárban. A Report Jegyzéket rendszeresen megküldjük a KFKI kutatóinak, s közel

100 hazai könyvtárnak és dokumentációs intézménynek. Reportjainkat eredetiben vagy másolatban külső kérésre is kölcsönözzük. Legtöbb ilyen kérést a debreceni Atommagkutató Intézet, az Országos Mérésügyi Hivatal és az Automatizálási Kutató Intézet Könyvtárából kapunk.

Egy-egy Report Jegyzék kéthasábos elrendezésben kétoldalas nyomással 50-60 lap terjedelmű, kb. 6-800 report címeirását közli.

Ha konferencia-anyagot, táblázatot vagy bibliográfiát adnak ki report formájában, akkor még újabb katalóguscédulákat készítünk, amelyeket a könyvkatalógus megfelelő helyeire sorolunk be.

Kutatóink gyors tájékoztatása érdekében hetenként gyorslistát készítünk az egy hét alatt beérkezett report anyagról és ezt a gyorslistát rendszeresen kitesszük a Könyvtár hirdetőtáblájára és megküldjük a kutatólaboratóriumoknak. /Ezt a szolgáltatásunkat, amelyet a könyv- és mikrofilm újdonságoknál, valamint a folyóirat tartalomjegyzékeknél is alkalmazunk, igen hasznosnak ítélik meg az Intézet kutatói. A szolgáltatás bevezetését egy OCE 1400-as típusú gyorsmásológép beszerzése tette lehetővé./

Tekintettel arra, hogy gyűjteményünk anyagát sok más kutatóintézet munkatársai is igénybe kívánják venni, lehetővé tesszük az eredeti anyag kölcsönzését, illetve másolatban való rendelkezésre bocsátását.

RAKTÁROZÁS

Gyűjteményünket a beérkezés sorrendjében, leltári szám szerint tároljuk. Tekintettel arra, hogy a publikációk mérete és terjedelme igen változatos, a könnyebb kezelés és az egységes forma céljából tároló dobozokat - un. papucsockat - készítettünk és ebben számsorrendben helyeztük el a reportokat.

A report-irodalom mennyiségének szinte korlát nélküli növekedése a könyvtárban helyproblémával is jelentkezik. Volt olyan nézet is, hogy a report formában kiadott információk két évig lehetnek érdekesek, két év után a reportokat meg lehet semmisíteni. A gyakorlat elmentmond ennek a nézetnek. Kutatóink igen gyakran keresnek öt-hat, sőt akár tíz évvel ezelőtt megjelent reportokat is. A két éves megőrzési elmélet helytálló azoknál a reportoknál, amelyek preprintként jelennek meg és az elkövetkező két év alatt publikálják is folyóiratcikk formájában. Ezt azonban a preprintként megjelenő reporton ritka esetben tüntetik fel. Utánakeresése hosszadalmas, és fennáll az a lehetőség is, hogy az irodalmi hivatkozásban a reportszámot adják meg hivatkozással, nem a folyóiratcikk adatait. A report-irodalomnak egy másik méghozzá jelentős része nem jelenik meg más formában, s ebben az anyagban nem a megjelenés ideje, hanem a közölt információk értéke, időállósága alapján lehetne a válogatást elvégezni. Ehhez azonban szakemberek, kutatók nem is kevés idejét kellene igénybe venni, amire nem kínálkozik lehetőség. Egyelőre még valahogy elhelyezzük a report-

anyagot, különböző ötletekkel, folytonos átrendezéssel. Előbb-utóbb azonban meg kell a selejtezés kérdését oldanunk.

-o-

Befejezésül annyit szeretnénk elmondani, hogy az előbbieken leírt módszer és rendszer jól bevált könyvtárunkban, de ez nem jelenti azt, hogy minden könyvtárban ezt tartanánk a legjobb módszernek a report-irodalom kezelésére. Éppen a report-irodalom nem hagyományos jellege teszi lehetővé, hogy minden könyvtár a helyi igényeket, adottságokat, lehetőségeket mérlegelve a maga adottságainak legmegfelelőbb módszert dolgozza ki. Egy azonban leszögezhető: a könyvtáraknak, különösen a kutatóintézeti könyvtáraknak foglalkozni kell a report-irodalom beszerzésével, feltárással és az érdekeltekhez való eljuttatásával. És ez az a terület, ahol az egyre hatékonyabban működő szakirodalmi kooperációs bizottságoknak lehetőség kínálkozik a könyvtárak közötti tapasztalatcsere és együttműködés megszervezésére.

o_o

Mrs. FARKAS, S.: Acquisition, processing and storing of report literature in the Library of the Central Research Institute for Physics

Within the scope of scientific literature a relatively new type, that of the so-called report-literature, is gaining more and more importance. The introduction of the article is giving a short review on the development, spreading and information transmitting importance of the report literature. Further, the development and activity of the Report Section of the Library of the Central Research Institute for Physics is being described. The stock of about 33 000 reports is growing by approx. 4000 reports per year, most of which are acquired in the frame of extensive international exchange relations which are being developed continuously. The problem of purchase and of acquisition in form of microfiche is also being discussed. The methods of processing, classification of the reports received by the Library, are dealt with, as well as the information concerning the reports enabling not only the specialists of the institute but also those working in other institutions to use the stock of the report library.

§§§

ФАРКАШ, Ж.: Приобретение, обработка и хранение научно-технических отчетов в библиотеке Центрального института физических исследований

За последнее время в специальной литературе возникла новая область, так называемая литература по научно-техническим отчетам (report). В введении к этой статье дается картина об образовании этого вида литературы, его развития и распространения, а также о его значении в деле информации. В дальнейшем автор подробно описывает создание и работу отдела Центрального института физических исследований, содержащего научно-технические отчеты в 33 000 томах. Фонд этого отдела возрастает ежегодно приблизительно на 4000 томов, большинство которых поступает в рамках широкого международного обмена публикациями. Связи с другими библиотеками постоянно расширяются. Статья занимается также проблемами, связанными с приобретением упомянутых отчетов торговым путем или в виде микропленки. Описывается обработка и специализация поступающих в ЦИФИ материалов, а также способы информации о поступлении этих материалов, позволяющие использовать их не только сотрудникам ЦИФИ, но и сотрудникам других институтов, работающих в той же области.

§§§

Frau FARKAS, S.: Erwerbung, Bearbeitung und Magazinierung der Report-Literatur in der Bibliothek des Zentralforschungsinstituts für Physik

Im Rahmen der Fachliteratur gewinnt eine verhältnismässig junge fachliterarische Gattung, nämlich die sogenannte Report-Literatur, immer mehr an Bedeutung. In der Einleitung wird ein kurzer Rückblick über die Entwicklung, Verbreitung und informationvermittelnde Bedeutung der Report-Literatur gegeben. Im weiteren beschreibt die Autorin ausführlich die Entwicklung und Tätigkeit der gegenwärtig 33 000 Bände umfassenden Report-Bibliothek des Zentralforschungsinstituts für Physik. Die Report-Bibliothek vermehrt sich jährlich um etwa 4000 Einheiten, deren grösster Teil im Wege eines weitverzweigten internationalen Austausches eintrifft; die Austauschrelationen werden fortlaufend ausgebaut. Der Artikel behandelt auch die Frage der Anschaffung der Report-Literatur im Wege des Handels und in Form von Microfiche. Er erörtert die Art der Bearbeitung, Klassifizierung des in die Report-Bibliothek eintreffenden Materials, sowie die über die Report-Literatur gewährten Informationsformen, auf Grund welcher diese nicht nur von den Forschern im eigenen Institut, sondern auch von jenen des gesamten Fachgebietes benützt werden können.

o°o